

Kuščevani Slovenec

Leto V

Tedenska priloga »Slovenca« (št. 109) z dne 12. I. 1929

Štev. 19

Les villes de Slovénie:
Kočevje

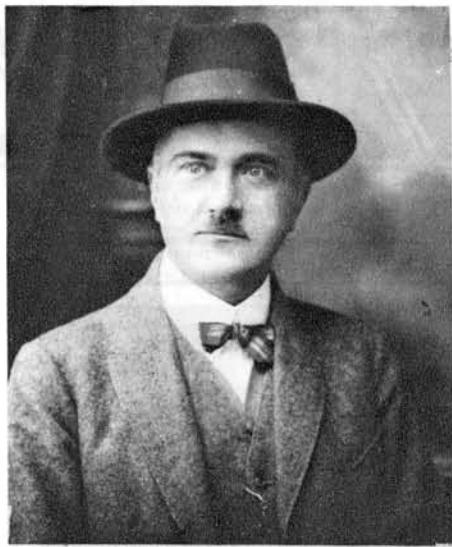
La vue de la ville à vol d'oiseau.

Naša mesta: Kočevje

Pogled na Kočevje s ptičje perspektive.

Die Städte Sloveniens:
Kočevje

(Gottschee) aus der Vogelschau.

Friderik Loger

okrajni glavar za kočevski okraj. —
Bezirkshauptmann.

Ferdinand Erker

mestni župnik kočevski in dekan
kočevske dekanije. — *Dechant und
Stadtpfarrer.*

Ivan Lončar

župan mesta Kočevje. — *Bürger-
meister.*

Kolodvor v Kočevju

Končna postaja proge Grosuplje—Kočevje; od tu bo
železnica podaljšana na Zagreb—Sušak, s čimer dobi
Slovenija prepotrebno zvezo z morjem.

Bađnjoš

*Endstation der Strecke Grosuplje—Kočevje; von hier
wird die Bahn bis zur Strecke Zagreb—Sušak verlängert,
womit Slovenien seine so notwendige Verbindung mit dem
Meere erhält.*

**Pogled na del kočevskega premo-
govnika**

Dnevni kop.

**Blick auf einen Teil des Kočlen-
bergwerkes Kočevje**

Tagbau.

Pogled na mesto Kočevje v smeri od severovzhoda proti jugozapadu

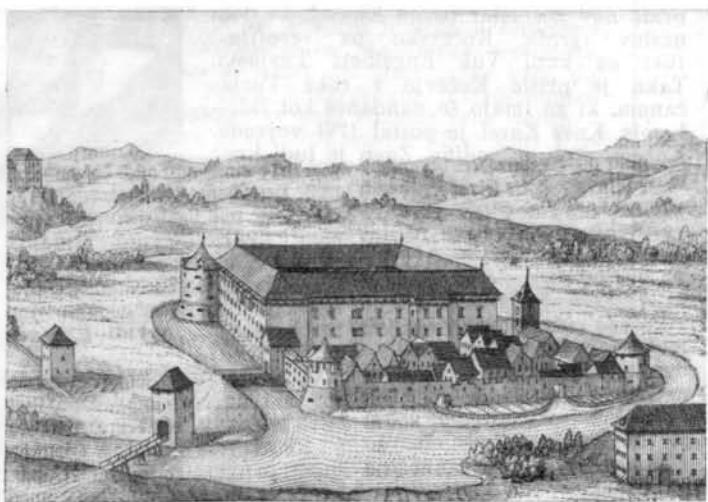
Spredaj nakladališče premoga tamošnjega premogovnika in rudarske stanovanjske hiše, v ozadju hribovi Friedrichstein.

Blick auf die Stadt von Nordost gegen Südwest

Vorne Kohlenverladestelle und Bergarbeiterhäuser, im Hintergrunde der Friedrichstein.

Iz kočevske zgodovine

Kočevsko je stara naselbina sredi ogromnih gozdov med ribniško dolino in Belokrajno, med Rogom in Čabranko. Prvotno je bilo last oglejskih patriarhov, l. 1267. so ga dobili Ortenburžani, ki so med redko naseljene Slovence naselili Nemce (Tirolice, Korošce, Franke in Turižane, v letih 1350.—1360.). Naseljenci so pričeli drevje sekati, gozdove redčiti in močvirja sušiti. Naselbina okrog cerkve sv. Jerneja je dobila že l. 1377. tržne pravice. L. 1420. dobijo Kočevsko celjski grofje, med katerimi je najbolj znan Friderik, ki je v letih 1422—1425 sezidal grad Friderikstein, a ga je moral podreti, ker se je zaradi poroke z Veroniko Deseniško zameril očetu in cesarju. L. 1428. ga je zopet pozidal. Po smrti Ulrika II. so prešla vsa posestva celjskih grofov v posest Habsburžanov (1457.), ki so naselbini okrog Rinže podelili l. 1471. mestne pravice. V tej dobi so pričeli upadati na Kranjsko Turki (1469—1491 22krat), ki tudi Kočevarjem niso prizanesli (1469, 1471, 1476 na povratku, 1480, 1491 najhujši). 1507. zastavi cesar Friderikstein z mestom vred grofu Juriju Thurnu za 11.000 gld. Ta je pobiral davke od mest, trgov, cerkv in duhovnikov, sam pa nič plačeval in 1515. se je začel boj za »staro pravdo«. 1547. dobi grof Blagaj Kočevje v zastavo. 1618. (Nadaljevanje na str. 148.)

Kočevje v Valvasorjevi dobi — Die Stadt zur Zeit Valvasors

Spodaj v krogu:
Kočevski mestni pečat
iz l. 1471.

Unten im Kreise:
Stadtseigl
aus dem Jahre 1471.

Razvaline gradu Friedrichstein
nad Kočevjem.

Ruine Friedrichstein
ober Kočevje.

Na desni:

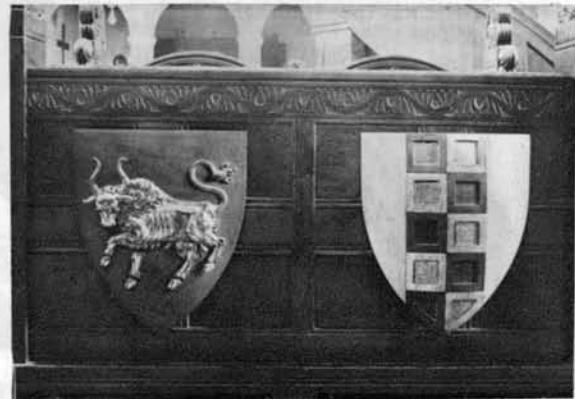
Grba kočevskih vojvod Auerspergov
Rechts:
Wappen der Fürsten Auersperg

Spodaj:

Kočevje l. 1838.

Unten:

Stadt im Jahre 1838

Hunski grob

izkopan v Gorenjah pri Kočevju l. 1925.

Hunnengrab

bei Gorenje (Obrern) nach seiner Freilegung im J. 1925.

pride nov gospodar baron Kysel, ki dobi naslov »grof«, Kočevsko pa »grofija«. 1641 ga kupi Vuk Engelbert Turjaški. Tako je prišlo Kočevje v roke Turjačnom, ki ga imajo še dandanes kot fideikomis. Knez Karel je postal 1791 vojvoda, Kočevsko pa vojvodina. Znan je tudi knez Carlos, ki je bil nekaj časa predsednik »meščanskega ministrstva« in predsednik gospoške zbornice. — Luteranstvo se ni moglo ukoreniniti na Kočevskem, najsi ga je pridno širil Kočevar Janez Schreiger, a le izven Kočevskega v slovenskem jeziku. Za časa francoske okupacije so se Kočevarji prvič uprli 1809 10. septembra, drugič dne 8. oktobra, dne 9. oktobra so napadli in v Livoldu v jarek vrgli okrožnega komisarja Gasparinija, v Mali gori so Poljanci napadli in umorili stotnika Chambelija, ko je denar peljal. Za kazen so Francozi po mestu ropali, naredili za 80.000 gld. škode in pet mož postrelili. — Leto 1848. je minilo na Kočevskem brez posebnih pretresljajev.

Mesto Kočevje leži pod hribovjem Frideriksteinom, odbano od treh strani od potoka Rinže (1360 ha, 16 ulic, 299 hiš, 3600 prebivalcev — Slovencev in Nemcev, v mestnem zastopu imajo večino Slovencev). Je sedež župnije in dekanije. Župnija je bila do l. 1752. pod oglejskim patriarhom, podrejena od 1462—1752 ribniškemu naddijakonu, od 1752—1778 pod goriško nadškofijo, potem pa je prišla pod ljubljansko, postala tudi dekanija 15 župnij. V mestu je okrajno glavarstvo, okrajno sodišče, realna gimnazija, zasebna dekl. mešč. šola, 6 razredna osnovna šola z nemškimi paralelkami, zavod za slepe (prej Strokovna šola), dekliško vzgojevališče »Marijin dom«, dijaški dom, grad Turjačanov, župna cerkev v romanskem slogu (po načrtih dunajskega arhitekta Schmitta, hrani srca Turjačanov). Nad mestom razvaline gradu Frideriksteina, več lepih jam, ogromni gozdovi, v bližini premostnik. Veliko zaslug za procvit mesta imajo Turjačani, posebno pa mècen J. Stampfel, trgovec z južnim sadjem (1803—1890), ki je ustanovil 47 dijaških ustanov in kupil zemljišče za strokovno šolo. V mestu in okolici so se ohranili še nemški naseljenci (po ljudskem štetju 1921. okrog 15.000).

(Nadaljevanje na str. 150.)

J. Stampfel

veliki kočevski mècen.
der groÙe Mäcen von Gottschee.

Na desni:

Pogled na Kočevje
od juga proti severu.

Rechts:

Blick auf die Stadt
von Süd gegen Nord.

**Grad knezov Auerspergov
v Kočevju**

v gradu je nameščena večina tamšnjih uradov.

Das fürstlich-Auersperg-sche Schloss in Kočevje
wo die Mehrzahl der dortigen Ämter untergebracht ist.

Na desni — Rechts:

**Glavni trg v Kočevju
Gauplatz**

Spodaj — Unten:

**Kočevska real. gimnazija
Realgym. in Kočevje**

Spodaj na desni v krogu:

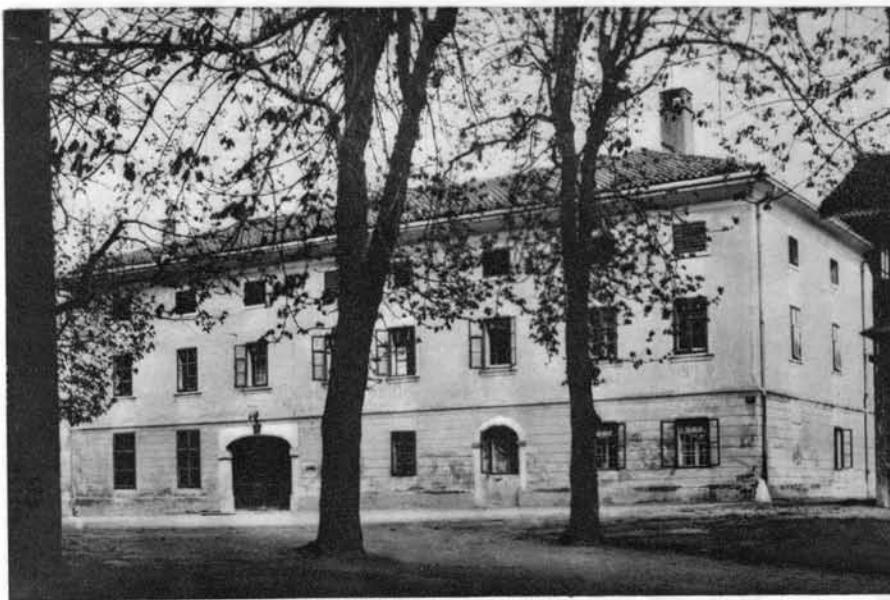
Kočevski mestni grb

Unten rechts im Kreise:

Stadtwappen von Kočevje

Večino slik za to številko je posnel g. fotograf Jos. Dornik, Kočevje, katerega toplo priporočamo.

Nekdanji hotel „Pri pošti“
nekoč središče vsega kočevskega
javnega življenja.

**Das ehemalige Hotel
„Zur Post“**

einst Mittelpunkt des ganzen öffentlichen Lebens in Kočevje.

Na levi — Links:

Glavni oltar

kočevske župne cerkve.

Hauptaltar

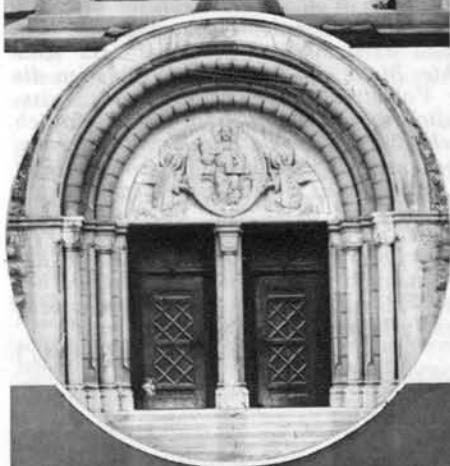
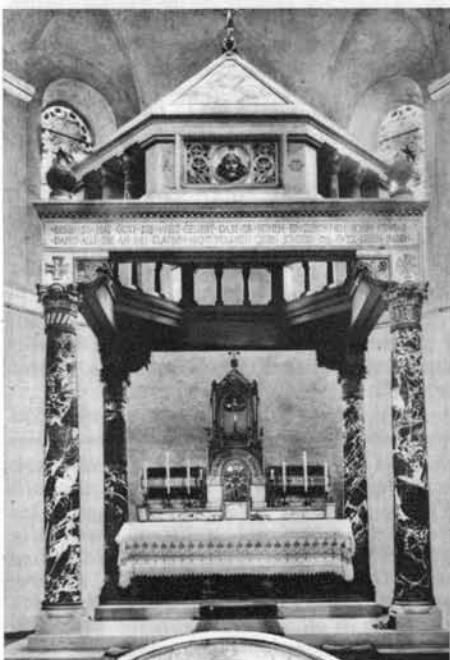
der Stadt-Pfarrkirche.

Spodaj — Unten:

**Zavod za slepe
Blindenheim**

Spodaj na levi v krogu:
Portal župne cerkve

Unten links im Kreise:
Portal der Pfarrkirche

I. J. 1641 erwirbt Wolfgang Engelbert von Auersperg im Kaufwege Gottschee, welches so unter die Auersperge kam, die noch heute ausgedehnte Fideikommissbesitzungen in dem Gebiete inne haben.

Im Jahre 1791 wurde Fürst Karl Herzog, das Gebiet von Gottschee ein Herzogtum. Bekannt ist auch Fürst Carlos, welcher Präsident des Bürgerministeriums und Präsident des Herrenhauses war. Der Protestantismus konnte in Gottschee keinen Boden gewinnen, wenn auch der Gottscheer Johann Schweißer für die neue Lehre wirkte. Er betätigte sich außerhalb Gottschees in slowenischer Sprache. In der Zeit der französischen Okkupation gab es in Gottschee i. J. 1809 zwei Aufstände u. zw. am 10. IX. und am 8. X. Am 9. Oktober wurde in Livold der Bezirksskommissär Gasparini überfallen, in Malagora ermordeten die Pöllander den Hauptmann Chambeli, welcher einen Geldtransport hatte. Zur Strafe plünderten die Franzosen in der Stadt. Das Jahr 1848 ging an Gottschee ohne besondere Ereignisse vorüber.

Die Stadt Gottschee liegt unter dem Bergzuge des Friedrichstein, von drei Seiten vom Rinsefluß umflossen. (1360 ha, 16 Gassen, 299 Häusern, 3600 Einwohner, Slovenen und Deutsche. Die Stadt ist Sitz eines Pfarr- u. Dechanatsamtes. In der Stadt befindet sich weiter eine Bezirkshauptmannschaft, ein Bezirksgericht, ein Realgymnasium, eine Privat-Mädchenbürgerschule, eine 6 klassige Volksschule mit deutschen Parallelklassen, eine Blindenanstalt (früher Geverbeschule), eine Mädchenerziehungsanstalt (Marienheim) und ein Studentenheim. In der Stadt erhebt sich weiter das Auerspergische Schloß und die Pfarrkirche im romanischen Stile, die nach den Plänen des Wiener Architekten Schmitt erbaut wurde und die Herzen der verstorbenen Auersperge birgt. Über der Stadt ist die Ruine des Schlosses Friedrichstein, mehrere interessante Grotten und ausgedehnte Waldungen, in der Nähe Kohlenbergwerke. Ein großes Verdienst um das Aufblühen der Stadt haben die Auersperge und besonders der Mäzen J. Stampfel, Obsthändler, i. J. 1803 geboren, der ein Studentenstipendium mit 47 Plätzen stiftete und den Grund für die Gewerbeschule kaufte. Die Stadt umgeben die Dörfer der deutschen Ansiedler.

(Fortsetzung auf S. 150.)

Karel Auersperg
zadnji kočevski vojvoda († 1927.) —
der letzte Herzog von Gottschee
(† 1927).

Na levi — Links:
**Kočevska župna in
dekaniljska cerkev
Stadt-, Pfarr- und De-
chanatskirche**

Na levi — Links:

**Kočevska narodna noša
Gottscbeer Volkstracht**

Spodaj — Unten:

Jos. Eppicb

župnik v Stari cerkvi pri Kočevju, bivši kočevski nemški obl. poslanec in organizator kočevskih Nemcev. — Pfarrer von Stara cerkev bei Kočevje (Mitterdorf), gewesener deutscher Abgeordneter in der Gebieterversammlung, Organisator und Führer der Gottscheer Deutschen.

»Rosenbrunn«, najpriljubljenejša kočevska izletna točka. — »Rosenbrunn«, beliebtester Ausflugsort bei Kočevje.

Spodaj: Nemška Loka pri Kočevju. — Unten: Gottscheer Dorf (Unterdeutschau)

Kočevski svet je kraški, skalovit, le okrog mesta je močvirje. Zato ne uspeva ne poljedelstvo ne živoreja. Trpel pa je ta košček zemlje silno veliko, skoro vsi turški pohodi so šli čez Kolpo in Kočevsko na Kranjsko. Tej nadlogi so sledile druge: potresi, lakota in kuga. Leta 1515 je mesto pogorelo do tal. Ker jih domača zemlja ni mogla rediti, so začeli krošnjari (pisane pravice so že imeli leta 1492.). Do nedavnega časa so Kočevarji ohranili svojo narodno nošo, ki je močno podobna belokrajski, zlasti po svoji beli barvi. Je zelo preprosta. Svoj jezik so ohranili skozi stoletja, in se je le nekoliko pomešal s slovenskim (jöken = jokati, drožen = dražiti, jukacen = ukati, ganceljin = žganci, kozel = kozelec, bičen = buče itd.). Imperfekt malo rabijo, perfekt ima posebne oblike gös = gegessen, gebán = gewesen). W se spreminja v b, e v a, a v n (Weg = bag, er = ar, schlafen = žlufen). Imajo tudi ž, ki ga Nemec ne more izgovoriti. Ohranili so prav mnogo narodnega blaga (šege in navade, pesmi balade in otožne lirische).

(Nadaljevanje na str. 151.)

Zaobljubljena kapelica sv. Frančiška Ks. pri Kočevju. — Stiftungskapelle St. Franziscus Xav. bei Gottschee.

Na desni — Rechts:

»3, 5, 7...« (kočevski krošnjar — Hausierer).

Das Gottscheer Gebiet ist felsiges Karstterrain, nur um die Stadt befindet sich Sumpfland, weshalb Ackerbau und Viehzucht nicht gedeihen können. Das Gottscheer Gebiet hat sehr viel gelitten, fast alle Türkeneinfälle gingen über die Kulpa und Gottschee nach Krain hinein. Dieser Landplage folgten andere, Erdbeben, Hungersnot, Pest. 1515 brannte die Stadt bis auf den Grund nieder. Weil so die heimische Scholle das Volk nicht ernähren konnte, begann es mit dem Häuserhandel und hatte hiefür schon seit 1492 seine verbrieften Rechte. Bis in die jüngste Zeit erhielten die Gottscheer ihre Volkstracht, welche der von Weisskraint hauptsächlich wegen der weißen Farbe ähnlich sieht. Ihre Sprache bewahrten sie durch Jahrhunderte, sie ist nur etwas mit slovenischen Worten gemischt (jöken = jokati, droschen = dražiti, jukaten = ukati, ganzelein = žgance, kozel = kozelec, bitschen = buče). Das Imperfekt wird wenig gebraucht, das Perfekt hat besondere Formen, sie haben den Laut ž, der sonst im Deutschen nicht vorkommt. In Gottschee hat sich viel an alter Volkssitte erhalten, wie verschiedene Bräuche, traurige lyrische Lieder und Balladen.

(Fortsetzung auf S. 151.)

Na levi: Dekliško vzgojevališče »Marijin dom«. — Links: Mädchenerziehungsanstalt »Marienheimschule«.

Na levi v krogu:
Links im Kreise:
Ant. Burgar
ravnatelj kočevske gimnazijske. — Gymnasial-
direktor.

Nekoliko preostro je sodil o Kočevarjih ribniški naddijakon, ko je 1633 dejal: »V kočevskem okraju je ljudstvo divje in trdrovatno«, pretiraval je tudi Valvasor, ko je zapisal: »...in kdo ve, če niso ti pobožni Kočevarji pravi angeli varuh dežele«. Ženske so dobre katoličanke, na moške pa preveč vpliva krošnjarstvo in trgovski duh. Valvasor tudi piše: »Ne dajo dobrih vojakov, ker so preboječi — só pa oni, ki študirajo, razumni in celo učeni.« Res pa je, da so zelo družabni, in z vsem sreem udani lovci, saj žive okrog njih medvedi, volkovi, divji prašiči, lisice, divje mačke, jeleni, srne, divji petelini, zajci in polhi. S Slovenci so živeli v slogi in miru, dokler ni začel delovati Schulverein. Društveno življenje je zelo razvito med Slovenci in Nemci. Po deželi so močno razvita gasilna društva.

(Nadaljevanje na str. 152.)

Ein etwas zu hartes Urteil fällte über die Gottscheer der Archidiakon von Reifnitz, der 1633 sagte: »In Gottschee ist das Volk mild und halsstarrig, es übertrieb auch Valvasor, als er schrieb: »Und wer weiß ob diese fromme Gottscheer nicht etwan des Landes leibliche Schutzen gel seundt.«

Die Gottscheer Frauen sind fromm kirchlich, während die Männer zuviel unter dem Einflusse des Hausier- und Handelsgeistes stehen. Valvasor schreibt auch: »Sie geben keinen guten Soldaten, weil sie etwas furchtsam — hingegen werden die, welche studieren, verständig und gar gelehrt. Sie sind sehr gesellig und besonders der Jagd ergeben, sind doch die Wälder in ihrer Umgebung mit Bären, Wölfen, Wildschreinen, Füchsen, Wildkatzen, Hirschen, Rehen und Auerhähnen bevölkert. Das Vereinsleben ist sowohl zwischen den Slovenen als auch den Deutschen sehr entwickelt.

(Fortsetzung auf S. 152.)

Medved, ustreljen v kočevskih gozdovih. — Ein Bär aus den Gottscheer Wäldern.

Na levi: Al. Peterlin, okr. šol. nadzornik in bivši kočevski slov. obl. poslanec. — Links: Al. Peterlin, Bezirksschulinspektor und gewesener Gebietabgeordneter der Gottscheer Slovenen.

Spodaj: Kočevska mestna godba. — Unten: Gottscheer Stadtkapelle.

Kočevski jagri (iz »Lovca« i. 1929). — Gottscheer Jäger nach der »Elitejagd«.

Na levi: Z ljudske veselice nemških Kočevarjev.
Links: Ein Gottscheer Volksfest.

Kočevski premogovnik Kohlenbergwerk in Kočevje

Na desni: električna centrala, glavni šahrt in kopalnica. — Spodaj: uradniška in delavska stanovanja.

Rechts: elektrische Zentrale und Hauptschacht.
Unten: Beamten- und Arbeiterwohnungen.

**Ing.
W. Biskupski**
ravnatelj kočevskega
premogovnika.
Kohlenbergwerks-
direktor.

«Tekstilana», d. d., tvornica volnenega sukna. — *Tekstilana A. G., Wollwarenfabrik.*

Nekdanja »glažutac« (steklarna). — *Einstige Glashütte.*

Kočevalci so trgovci na drobno (krošnjarji) in na debelo (pred vojsko in menda še danes so bili veleni trgovci na Dunaju, Trstu, Pešti, Brnu, Varšavi). V starih časih so tržili s platnom, prodajali sol in tobak, še bolj pa tihotapili. Obrt je močno razvita, zlasti mizarska in čevljarska, kar ni mala zasluga bivše strokovne šole. Čevljariji so imeli že 1689 svojo zadrugo. Na mestu, kjer je sedaj premogovnik, je bila steklarna, ki je prenehala z obratovanjem 1886/87, ko je prešla skupno s premogovnikom v last »Länderbank« in kmalu nato v posest »Trboveljske premogovne družbe«. Ta je začela z eksploracijo premogovnika 1892—1893. Kopije rjavi premog tercijerne formacije, 4000—4200 kalorij, zaposluje sedaj radi zmanjšane prodajne konjunkture okoli 420 delavcev (pred leti 1200). Ker so v okolici ogromni gozdovi, je lesna industrija močno razvita (samo v mestu 4 parne žage). Po prevratu se je začela tudi tekstilna industrija (Textilana, volneno suknja, Tekstilna tvornica, nogavice in platneni izdelki). Denarni zavodi: Podružnica Zadružne gospodarske banke, Mestna hranilnica in Hranilnica in posojilnica (nemška).

Die Gottscheer sind Hausierer und auch Grosshändler. In alten Zeiten handelten sie mit Leinwand, verkauften Salz und Tabak, jedoch auch geschnugelt wurde gerne. Das Gewerbe ist sehr entwickelt, besonders die Tischlerei und Schuhmacherei. Wenig dem Einflusse der früheren Gewerbeschule zuzuschreiben ist. Die Schuhmacher hatten schon 1689 ihre Zunft. Dort, wo sich jetzt das Kohlenbergwerk befindet, befand sich eine Glashütte, die 1886/87 ihren Betrieb einstellte. Die Anlagen gelangten bald in den Besitz der Trifailer Kohlenwerksgesellschaft, welche 1892/93 mit der Erschließung der Kohlenlager begann. Es wird Braunkohle aus der Terziärperiode mit 4000 bis 4200 Kalorien gewonnen. — Da in der Umgebung große Wälder liegen, ist die Holzindustrie sehr stark, in der Stadt allein gibt es vier Dampfsägen. Nach dem Kriege fand auch die Textilindustrie Eingang u. bestehen heute Fabriksanlagen der »Textilana« und eine weitere Textilfabrik zur Erzeugung von Tuch, und Textilwerke (Strümpfen, Leinwand etc.). An Geldinstituten sind zu verzeichnen: eine Filiale der Zadružna gospodarska banka, die Städtische Sparkasse und ein deutscher Spar- und Vorschussverein.

Schein Hansje*

Bie wriə isch auf scheandr Hansche junk. Lai biə ar schnooronsch wriə aufschteat, Ar bekot auf də muetr shain: »Nuə auf, nuə auf, muetr liəbai main, Geat, kóchət miər in woarmais schean. Pəhent bar auf do muetr shain, Shi kóchət imon in woarmais schean. Ar beket auf də knachte shain:

* Vorbemerkungen: Verkehrtes e = der Laut zwischen a und e, ö = der zwischen o und e liegende Laut, sh = so zu sprechen wie ž, k = kh.

Schein Hans

Wie früh ist auf der schöne junge Hans. Wie er morgens früh aufsteht, Er weckt auf die Mutter sein: »Nun auf, nun auf, Mutter liebe mein, Geht, kocht mir das Frühstück schön.« Behend war auf die Mutter sein, Sie kocht ihm das Frühstück schön. Er weckt auf die Knechte sein.